

Радивоје М. МЛАДЕНОВИЋ*
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет

Оригинални научни рад
Примљен: 03. 10. 2016.
Прихваћен: 10. 02. 2017.

ИМЕНСКА И ГЛАГОЛСКА ФЛЕКСИЈА У ГОВОРИМА ЈУГОЗАПАДНОГ ДЕЛА КОСОВА И МЕТОХИЈЕ**

У прилогу се разматрају неки парадигматски односи у именској и глаголној флексији у српским говорима југозападног дела Косова и Метохије, оформљеним на Шар-планини, Метохијској и Косовској котлини.

Све говоре анализиране области захватио је процес преобликовања синтетичке у аналитичку деклинацију. Отпорност именске флексије на аналитизацију није условљена семантичким типом именице нити синтаксичком позицијом облика. На дужи чување флексије зависних падежа утиче синкретизам падежних наставка: а) именице на -а боље чувају флексију у јд. зато што је присутан синкретизам с наставком -е у Гјд./Дјд./Лјд.; б) именице м. р. на -о боље чувају флексију у Дјд. и Лјд. због заједничког наставка -у.

Именице с. р. типа *буре*, *јаре* знају за суплетивну множину на -ићи (*бурићи*, *јарићи*). Несагласје јединско-множинског односа типова промене именица типа *јаре* – *јарићи* отклања се у делу говора неутрумизацијом, па се ствара регуларни однос типа *јаре* – *јарића*. На нивоу парадигматских односа јединско-множинског несагласје има за последицу делимично неуклапање ових именица у множинску парадигму. Наиме, у говорима призренско-јужноморавског типа морфолошка диференцијација именица м. р. на -о Нмн. (*синови*) и ОПмн. = Амн. (*синове*) спроведена је практично доследно. У множинској парадигми именица типа *јарићи* најчешће опстаје синкретизам ОПмн. и Нмн. (да нараним *јарићи*), свакако насланањем на синкретизам Нјд. и ОПјд. им. с. р. јд. (*јаре* – *јаре*).

Избор наставка у дативу збирних именица *децама* (: *говедима*, *селама*) и *браћима* (*мужима*) условљен је јединском парадигмом ових именица.

У оквиру глаголске флексије ширење заједничког наставка и у 3. л. мн. претерита подстакнуто је заједничким наставком у 1. л. мн. и 2. л. мн. (*имасмо*, *имате* – *дођосмо*, *дођосте* : *имав* – *дођов* / *имаше* – *дођоше*). Ширење заједничког наставка омогућено је потпуним везивањем свршених глагола за аорист, несвршених за имперфекат.

Кључне речи: именска и глаголна флексија, говори југозападног дела Косова и Метохије, парадигматско уједначавање, флексија и падежни синкретизам

* radivoje.mladenovic@gmail.com

** Рад је настао у оквиру пројекта Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије *Дијалекатолошка истраживања српског језичког простора* (број 178020).

Увод

1. Парадигматско уједначавање препознатљиво је обележје еволуције морфолошког система српског језика. Наслеђени сложени систем именичких образаца сведен је у српским дијалектима на три односно два обрасца парадигматским уједначавањем према најбројнијим деклинационим образцима. Некадашња јасна морфолошка и синтаксичка раздвојеност придева неодређеног и одређеног придевског вида унеколико је поремећена, у неким дијалектима практично разорена парадигматским ширењем облика одређеног вида. Односи у систему глаголских врста показују такође експанзију најбројнијих глаголских основа, са тежњом да се парадигматски приближе презентска и аористна основа.

1.1. Природа етнојезичке периферије говора дијалекатске зоне која је предметом истраживања у овом прилогу, са контактом различитих словенско-словенских и словенско-несловенских језичких система, подстиче иновације на синтагматском и парадигматском плану.

Неке од карактеристичних иновација, чије се упориште може наћи у балканистичком преобликовању, карактеристичне су само за српске метохијско-косовске и северношарпланинске говоре.

Територија југозападног дела Косова и Метохије спада у област изразите дијалекатске раслојености говора српског (словенског) типа, са присуством идиома различите генетске и типолошке припадности. Географска подељеност на три области – Шар-планину, Метохијску и Косовску котлину, није доследно раздвојила и дијалекатске типове. Тако се у источном делу северног дела Шар-планине налази сиринићки призренско-јужноморавски говор, на ивици јужне Метохије подгорански говор, настао мешавином горанског северношарпланинског и јужнометохијског говора.

Савремена дијалекатска диференцијација српских говора у анализираној области условљена је миграцијама са југа, пре свега из западномакедонског и северномакедонског правца, језичким наносима који су удаљили некада близак дијалекатски тип свих српских говора Метохијске и Косовске котлине. На стварање нове дијалекатске композиције, посебно у јужној Метохији, утицало је и српско становништво које се из северне Албаније доселило у XVII и XVIII веку, а чији је дијалекатски тип, с обзиром на интензивнији контакт са албанским језиком, унеколико био измењен. Одређена сродност косовско-ресавских говора у северном делу ових котлина и призренско-јужноморавских метохијско-косовских говора, међутим, опстала је, посебно у основним тенденцијама развоја морфолошког система. За коначно уобличавање српских говора југозападног дела Косова и Метохије не треба занемарити рани словенско-романски контакт у јужнијем делу, али ни значај новијег српско-албанског и српско-турског контакта, који је интензивнији у Метохијској него у Косовској котлини.

Миграције српског становништва са ове територије, започете крајем XVII и у XVIII веку, интензивирани у току и после Другог светског рата, а посебно изгон српског (словенског) становништва 1999. године, знатно су

проредиле носиоце српских говора. Српског становништва у Метохијској и Косовској котлини скоро да и нема, на Шар-планини је српско (словенско) становништво знатно проређено.

1.2. У говорима југозападног дела Косова и Метохије словенско-не-словенска интерференција на фонетском и синтаксичком плану очигледна је. Резултат оваквог контакта огледа се у измени артикулационо-акустичких карактеристика неких гласова, са балканистичком тежњом ка смањењу палаталности палаталних сонаната /њ, љ/, затим смањењем броја фонолошких дистинкција брисањем опозиције по палаталности предњонепчаних африката. Овакво преобликовање интензивније је у јужном делу, што није очекивано с обзиром на изразитију миксоглотију у овом делу анализираних области.

За српске говоре југозападног дела Косова и Метохије карактеристична је замена граматичког акцента неграматичким, са местом акцента које је одређено слоговном структуром речи (пенултимски или антепенултимски акценат у говорима на Шар-планини и подбрђу ове планине), односно са заменом граматичког акцента парадигматским, у коме се акценат најчешће фиксира за финални слог граматичке основе (*сѝн – сѝна – сѝноџи – сѝноџима – сѝноџско*) или за коренски слог (*сѝн – сѝна – сѝнови – сѝновима – сѝнофско*).

На (морфо)синтаксичком и синтагматском плану препознаје се приближавање различитих модела или брисање једног модела у корист другог.

Иако дијалекатски веома разуђена, у југозападном делу Косова и Метохије у основи се препознају две дијалекатске целине: а) северношарпланински говори (горански, подгорански, сретечки), за које је карактеристична присутност македонизама у различитом обиму, б) призренско-јужноморавски говори формирани у јужној Метохији, јужном и централном Косову.

Именска и глаголска флексија

2. Док је интерференција на фонолошко-фонетском и (морфо)синтаксичком плану лако уочљива, преузимање морфолошких флексивних средстава најчешће није обележје периферних српских говора.

2.1. Аналитичке тенденције захватиле су све српске говоре на југозападу Косова и Метохије. Обим аналитизма, међутим, неједнак је. Аналитизам је највеће снаге у јужном делу, који се наслања на шарпланински масив, флексија најбоље опстаје у севернијем делу, који се наслања на косовско-ресавско подручје. Ова област призренско-јужноморавских говора, иначе, показује највећу отпорност на аналитизам у оквиру говора призренско-тимочке области.

Иако је снага аналитизма неједнака, у говорима призренско-јужноморавског типа уочавају се законитости које су обележје читаве дијалекатске зоне.

2.1.1. Синкретизам као подстицај за опстанак флексије

Флексија боље опстаје у јединици него у множини. Број падежних дистинкција различитих деклинационих образаца у оквиру истог граматичког броја различит је. У неким падежима опстанак флексије је факултативан, у другима је доследан. Тако беспредлошки датив намене и посесије оба броја свих деклинационих типова у свим говорима анализиране зоне опстаје независно од семантичког типа именице, пошто је наставак једини носилац граматичког обележја.¹

2.1.1а. Именице *-а* деклинационог обрасца добро чувају флексију у јд. зато што је у говорима призренско-јужноморавског типа анализиране области присутан синкретизам с наставком *-е* у Гјд./Дјд./Лјд.:

Од жéне, бiло от страóте, овéма од Бóсне, ис кóје нiве су, мi смо нáј до рéке, куд некóга гáзде, преко Нéродимке, крај нéке вóде, пáја покре рéке, бiла повише нiве, у нáшега Слáве, око Вел'и́ке Госпои́не, држáле врс кóзе, прет слáве кúпим рiбе, от крај на крај кúће;

однéси жéне, блáго Љýпке, мóје сéстре ўмр ги мýж^м, му украдóше Станóје, да се покóри пијáнице, учини́ја тóме комишiје; ўтече как рéке, iма ако идеш как Вiче;

и́ша по лaпáвице, по кúч 'е се кри́ла, па ўдри по глáве; према млáде и зéт би́ја, дивóјку да ўзну према Миливóје (: Миливóја), јéни бiле према Приштинe; лáдно је гóре у плани́не², да тýри iме на њóјному тáте.

Северношарпланински говори имали су другачији еволутивни пут у односу на говоре ПЈТ у судбини флексије – аналитизам је практично довршен у Гјд. и Лјд., флексија опстаје у Дјд. Разлог је, свакако, у чињеници да је у горанском и подгоранском говору у Дјд. именица *-а* деклинационог обрасца уопштен наставак *-и* (Младеновић 2001: 298; 2005: 75). Изостанак синкретизма Гјд. и Дјд. довео је и до аналитизације Гјд.³

2.1.1б. Именице м. р. на *-ø* у призренско-јужноморавским говорима добро чувају флексију у Дјд. и релативно добро у Лјд. уз предлоге који нису вишезначни (*по +*, *према +*) због заједничког наставка *-у*⁴:

Кáжи брáту, нáшему óцу, њéговому брáту сiн, и Драгáну iсто, овóме Милáну, чо-вéку му бiло крiво, нiкóму Рýсу; бéгајте как Ћрошефци, па свé иде кáк патóку;

гледéја по пýту, бóлес по мóзгу, смо се загýбил'е по грáду, и́шла по снéгу; сéду они према Мирослáву, упрáљај се према кúму, ч'ўти према óгњу, не учини́ја лóшо према брáту.

¹ Више о овоме в. у Павловић 1939: 161; 1970: 72; Стевановић 1950: 106; Реметић 1996: 451, 460–461, 465; Младеновић 2001: 279–280; 2004: 226–227; 2013: 141–142.

² Лјд. уз вишезначне предлоге *на+* и *у+* потврђен је мањим бројем примера као конкурент општем падежу, и то само у косовским призренско-јужноморавским говорима (Младеновић 2013: 145, 198).

³ Слаби трагови Гјд. на *-е* именица *-а* деклинационог обрасца у горанском и подгоранском говору (Младеновић 2001: 296–297; 2005: 74–75) сведоче о недовршеном процесу аналитизације.

⁴ Више о овоме в. у Павловић 1970: 72–73, Реметић 1996: 451, 461, Младеновић 2004: 228; 2010: 276; 2013: 144–145. .

Лјд. им. м. р. на -*ø* изразитије је захваћен аналитизмом од Лјд. им. -*a* деклинационог обрасца, што је последица синкретизма различите снаге у овим деклинационим обрасцима.

Пошто генитивни наставак није подржан наставком Ајд., именице са значењем неживог знатније су захваћене аналитизацијом Гјд. продором ОПјд. на -*ø* (= Ајд.). Именице са значењем живог у Гјд., међутим, имају редовно наставак -*a*, који је подржан ОПјд. (= Ајд.) на -*a* (ни *без девѐра*, *кóму да́доше во́ла*, не је *мéсо от ко́ња*).

Опстанак флексивног Гјд. на -*a* именица м. р. на -*ø* са значењем неживог чешћи је у говорима Косовске котлине него у јужној Метохији и Сиринићу. У подримском јужнометохијском говору опстанак флексивног генитива ових именица има нешто већи број потврда у севернијим насељима, окренутим косовско-ресавским говорима. Факултативни опстанак флексије у Гјд. ових именица подржан је генитивним -*a* именица са значењем живог:

Од багрéна да награ́ди кро́в, пл'éвн'а от ка́мѐн'а, мѐртѐци од бѐлога јасѐња, до на́шега обóра, кут ста́рога ма́настира, да сѐдиш поре[ð] сѐда, да брѐмо одовóд патóка, од вр'пи́јаца, у стрѐт гра́да.

У именицама с. р. јд. делује законитост карактеристична за именице м. р. јд. на -*ø* са значењем неживог: генитивни наставак -*a* практично је у потпуности замењен ОПјд. (= Ајд.), пошто генитивно -*a* није подржано овим наставком у ОПјд. (= Ајд.). Ретки примери са очуваним генитивним наставком -*a* срећу се само од именица с. р. са значењем живог, што упућује на контакт с парадигмом им. м. р. на -*ø* са значењем живог. Највећи број примера са генитивним -*a* посведочен је од именице *дѐте* (од *мо́јега детѐта*, *да́р од на́шега детѐта*), па је могуће да је Гјд. подржан секундарним значењем ове именице („мушко дете, син”), тј. наслањањем на парадигму типа *Мѐле – Мѐлта* (Младеновић 2004: 228; 2013: 173).

Иначе је и: гла́ва од јагњѐта, јѐмо и о[ð] телѐта, мѐсо од ја́рѐта.

Наведена анализа показује да опстанак флексије појединих падежа у различитим деклинационим обрасцима није условљен семантичким типом именице, већ синкретизмом падежних наставка, који се међусобно подржавају.

2.1.1в. У свим говорима призренско-јужноморавског типа анализираних зоне посведочен је продор именичких морфолошких средстава у заменичко-придевску парадигму⁵. Синкретизам Гјд./Дјд./Лјд. именица на -*a* преноси се и у заменичко-придевску промену ж. р., чиме се парадигме именских речи приближавају. Тако, се из именичке парадигме шири именички наставак -*e* у датив:

До сво́је кúч'е, от пр́ве жѐне, кут Па́шине водѐнице, крај Кисѐле во́де;
да гу ка́же сво́је кúме, сѐстрине јѐтрве ч'ѐрка, и тво́је тѐтке је да́ди, рѐкла и по́ старѐ
кúме;
и́ша по тол'и́кве ла́павице, би́ја према Пе́трóве кúч'е, при дрѐвѐне коч'и́не.

⁵ Детаљно о овоме в. Младеновић 2010: 312–318.

Нови синкретизам заменичко-придевског наставка именичког порекла доводи, међутим, и до ширења заменичко-придевског наставка Дјд. у Гјд. и Лјд. придевске парадигме:

Ни од *мојзи* сестре дѣте, узима и од *овејзи* жѣне, отуд *старѣјзи* жѣне;
нашејзи матѣре, рѣкла *нај старѣјзи* кѣме, нѣсив и *болнѣјзи* и *здравѣјзи*;
 да се познаде по *нашејзи* нѣшње, по *деснѣјзи* рѣке, стѣ љдри по *мојејзи* гузице.

У севернијем делу јужне Метохије и јужном и централном Косову посведочен је и факултативни облик мале снаге типа *од његовѣјзе*, са очигледном контаминацијом наставака *-е* и *-ејзи* (Павловић 1970: 81, Младеновић 2010: 317–318).

Сродним типовима синкретизма Гјд./Дјд./Лјд. именских речи *-а* деклинационог типа призренско-јужноморавски говори југозападног дела Косова и Метохије представљају целину са ближим и даљим косовско-ресавским говорима (Букумирић 2003: 223, 245; Симић 1972: 345).

2.1.1г. У свим говорима призренско-јужноморавског типа анализиране области, осим факултативно у Сиринићу⁶, у Дмн. заменичко-придевске парадигме преузимањем именичког *-ма* уопштен је наставак *-ема* (*овѣма стѣре-ма* женама) (Стевановић 1950: 107, Павловић 1970: 75, Реметић 1996: 458, Младеновић 2004: 230; 2010: 335–340; 2013: 275–276), чиме је оснажена веза именичке и заменичко-придевске парадигме у овим говорима.⁷

2.2. За говоре југозападног дела Косова и Метохије карактеристично је јачање значаја семантике у односу на граматiku, што за последицу има низ морфосинтаксичких иновација.⁸

Именице с. р. типа *буре*, *јаре* имају суплетивну множину на *-ићи* (*бур-ићи*, *јар-ићи*) у свим говорима југозападног дела Косова и Метохије, тако да је горански говор најјужнија тачка с овом особином.

Несагласје јединско-множинског односа типова промене (јд. с. р. : мн. м. р.) отклања се у делу говора северношарпланинског типа неутрумизацијом, па се ствара регуларни однос типа *јаре* – *јар-ића*, *буре* – *бур-ића* (Младеновић 2001: 309–311; 2005: 75), чиме се ова скупина именица уводи у парадигматски регуларан однос (с. р. јд. : с. р. мн.).

У говорима призренско-јужноморавског типа на нивоу парадигматских односа јединско-множинско несагласје има за последицу делимично неуклапање ових именица у множинску парадигму именица м. р. на *-ѡ*. Наиме, у највећем делу призренско-јужноморавских говора анализиране области нова морфолошка диференцијација им. м. р. на сугласник Нмн. (*синови*) и ОПмн. = Амн. (*синове*) практично је завршена (Реметић 1996: 453–458; Младеновић 2004: 228–229; 2010: 319–324; 2013: 151–154). Именице типа *јар-ићи*, *бур-ићи*, међутим, и даље најчешће чувају наслеђени синкретизам ОПмн. и Нмн.

⁶ Факултативно присуство Дмн. без форманта *-ма* (*старам женам*) објашњава се близином сретног говора у коме нема продора двојинског *-ма* у Дмн., именских речи (Младеновић 1997: 146).

⁷ Овом иновацијом призренско-јужноморавски говори представљају заједнички ареал са косовско-ресавским (Букумирић 2003: 225, 229, 230 итд.; Симић 1972: 363).

⁸ Детаљније о овоме в. Младеновић 2015а.

(*јарíћи* *пáсу* : да наráним *јарíћи*) (Павловић 1970: 74; Младеновић 2004: 229–230; 2013: 154), али са започетим продором наставка *-е* у ОПмн.⁹ Овакво неуклапање у парадигму именица м. р. мн. на *-ø* подржано је наслањањем на синкретизам Нјд. и ОПјд. им. с. р. (да попáсе и *ја́ре* : да дотéра *ја́ре*).

2.3. Парадигматским суплетивизмом именица *дéца* и *брáћа*, који се остварује кроз присуство јединских односно множинских облика у различитим падежним значењима, говори југозападног дела Косова и Метохије¹⁰ део су већег ареала српског језика. За разлику од осталих именица на *-а*, код ових именица долази до редовне плурализације у дативу, док се у осталим зависним падежима среће ОПјд., чиме ове именице, заједно са још неким збирним именицама на *-а* (*двои́ца*, *петори́ца*, *својбина*, *дружíна*), представљају посебну парадигму. Несагласје граматичког броја (јд.) и реалног броја (мн.) олакшало је суплетивизам у парадигми, са делом јединских односно множинских облика, а изразитији аналитизам наслања се на парадигму им. *дете* у јд. (Младеновић 2013: 205–206).

На значај парадигматских веза и семантике за избор морфолошког средства упућује однос плурализованог датива збирних именица *брáћа* и *дéца* у говорима југозападног дела Косова и Метохије. У највећем делу говора призренско-јужноморавског типа области основни облик је *браћíма* – свакако наслањањем на Нјд. *брáт* и парадигму скупине именице м. р. на *-ø*, док је – наслањањем на јд. с. р. им. *дéте* – редовно *деца́ма*. Облик *деца́ма/деца́ми* сагласан је са Дмн. других именица с. р. наслањањем на форму Нмн. (*говéдо*, *сéло* : *говедáма*, *селáма*). На значај семантике за продор наставка *-ама* у Дмн. збирних именица различитих типова упућују и облици *родбинáма*, *својбинáма*, *дружинáма* са формалним наслањањем на номинативни облик.¹¹

2.4. Интересантан је пример позајмљивања облика из другачијег морфолошког система и његове парадигматске адаптације. Наиме, у горанском говору, у коме је у Нмн. им. на *-а* уопштен наставак *-е* (Младеновић 2001: 277), из оближњих македонских говора – у којима је у овим именицама уопштено *-и*, преузет је множински облик *вéђи*. Пошто однос *вéђа* : *вéђе* није био у складу са парадигматским системом горанског говора, формиран је нов однос карактеристичан за м. р. им. на *-ø* – *вéђ* : *вéђи* („обрва, повије”), док је однос облика *вéђа* : *вéђе* везан за ново значење (Удáраје *вéђе*, „муња”).

2.5. Антериорност у говорима југоисточног дела балканословенског ареала саопштена је само једним предлогом, пошто је дистинкција „непосредно пре : неодређено пре” као нерелевантна истрвена. У говорима југозападног дела Косова и Метохије то је предлог *пред* + Гјд. / ОПјд. Брисање дистинкције „непосредно пре : неодређено пре” настаје под утицајем чињенице да је

⁹ Уклапање именица на *-ићи* у парадигму именица м. р. на *-ø* најдаље је отишло у сиринићком говору, затим у централнокосовском делу. У првом случају у питању је иновација подржана становништвом кучко-васојевићког порекла, које је стизало у Сиринић. У централнокосовском делу је контакт са косовско-ресавском зоном био интензиван.

¹⁰ Павловић 1939: 169, Реметић 1996: 475–477, Младеновић 2001: 317–318; 2013: 205–209.

¹¹ Више о морфолошкој плурализацији и плурализацији конгруенције в. Младеновић 2011.

за казивање постериорности у употреби само један предлог (*после / по*)¹², па се уопштавањем једног предлога за антериорност остварује симетрија леве и десне стране.

3. У глаголској парадигми у свим говорима области остварено је везивање простих претерита за глаголски вид. Тако се имперфекат по правилу гради од глагола несвршеног вида, аорист од глагола свршеног вида. Овакво везивање простих претерита за глаголски вид захвата све говоре призренско-тимочке дијалекатске области (Белић 1905: 356), али и оближње косовско-ресавске говоре (Букумирић 2003: 260). Одсуство могућности да се аорист гради и од глагола несвршеног вида представља парадигматско упрошћавање, пошто су избегнути сложени семантички односи саопштени аористом несвршених глагола.

Идентичност / блискост наставака 1. л. мн. и 2. л. мн. простих претерита (*имáсмо, имáсте : дођóсмо, дођóсте*), али и истовремено јасно раздвајање значења глаголским видом, подстиче парадигматско уједначавање наставака и у 3. л. мн. простих претерита. Уједначавање наставака 3. л. мн., међутим, различито је остварено:

а) У северношарпланинским говорима доследно се уопштава западно-македонска иновација (*íмаха / имáшоа : донéсоха / донéсоа*) (Павловић 1939: 193–195, Младеновић 2001: 417, 423–424; 2015: 310–311).

б) У јужнометохијским говорима у 3. л. мн. аориста факултативно продира имперфекатски наставак, који је у севернијем делу скоро истиснуо аористно *-ше* (Они *имáв* три децу : *Отидóв* и óни) (Младеновић 2004а: 457; 2015: 316), у јужнокосовским говорима тенденција уопштавања аористног *-ше* у оба проста претерита знатно је захватила јужнокосовске говоре (*Напуш-ти́ше* ку́ћу : *Ваљада́ше* да ка́жију и óни), док су у централнокосовском делу присутна оба наставака у 3. л. мн. имперфекта (Младеновић 2013: 345–348).

ЛИТЕРАТУРА

- Белић 1905:** Александар Белић, *Дијалекти источне и јужне Србије*, Изабрана дела Александра Белића, том 9, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Букумирић 2003:** Милета Букумирић, *Говори северне Метохије*, Српски дијалектолошки зборник, L, 1–356.
- Младеновић 1997:** Радивоје Младеновић, „Падежне дистинкције у говорима Шарпланинске области”, *О српским народним говорима*, Научни скуп српског духовног преображења, IV, Деспотовац: Народна библиотека „Ресавска школа”, 141–154.

¹² Више о овоме в. Младеновић 2013б.

- Младеновић 2001:** Радивоје Младеновић, *Говор шарпланинске жупе Гора*, Српски дијалектолошки зборник, XLVIII, 1–606.
- Младеновић 2004:** Радивоје Младеновић, „Дијалекатска диференцијација српских говора на југозападу Косова и Метохије”, *Зборник радова са Међународног научног скупа „Живот и дело академика Павла Ивића”*, (ур. Ј. Планкош), Суботица: Градска библиотека – Београд: САНУ, Народна библиотека Србије, Институт за српски језик САНУ – Нови Сад: Филозофски факултет, Матица српска, 209–249.
- Младеновић 2004а:** Радивоје Младеновић, „Глаголски облици у северношарпланинским и јужнометохијским говорима”, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* XLVII/1–2, 445–473.
- Младеновић 2005:** Радивое Младенович, „Говоры трех мусульманских славянских этнокультурных групп на юго-западе Косово и Метохии”, *Языки и диалекты малых этнических групп*, (ур. А. Н. Соболев и А. Ю. Русаков), Санкт-Петербург – Мюнхен: Институт лингвистических исследований РАН, Комиссия по балканскому языкознанию при Международном комитете славистов, Biblion Verlag, 52–82.
- Младеновић 2010:** Радивоје Младеновић, *Заменице у говорима југозападнoг дела Косова и Метохије*, Монографије 12, Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Младеновић 2011:** Радивоје Младеновић, „Морфолошка и синтаксичка плурализација збирних именица и неких заменица у говорима југозападнoг дела Косова и Метохије”, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, LIV/1, 205–226.
- Младеновић 2013:** Радивоје Младеновић, *Говор јужнокосовског села Гатње*, Монографије 18, Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Младеновић 2013а:** Радивоје Младеновић, „Линеаризација предикатско-фразних енкликата у говорима јужног Косова и јужне Метохије”, *Јужнословенски филолог*, LXIX, 401–415.
- Младеновић 2013б:** Радивоје Младеновић, „Предлози временског значења *пред* + и *пре* + у призренско-јужноморавским говорима метохијско-косовско-сиринићког ареала”, *Традиције и иновације у савременом српском језику*, Зборник радова са VII међународног научног скупа *Српски језик, књижевност, уметност* (26–27.10.2012, Крагујевац) (ур. М. Ковачевић), књ. 1, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет – Скупштина Града, 91–99.
- Младеновић 2015:** Радивоје Младеновић, „Аорист и имперфекат метохијско-косовског и северношарпланинског ареала”, *Исходишта I* (ур. М. Н. Радан), Зборник радова са I међународног скупа *Материјална и духовна култура Срба у мултиетничким срединама и/или периферним областима* (17–19.10.2014, Темишвар), Темишвар: Савез Срба у Румунији, Центар за научна истраживања и културу Срба у Румунији – Ниш: Филозофски факултет Универзитета у Нишу, 305–320.
- Младеновић 2015а:** Радивоје Младеновић, „Од значења ка облику – из дијалекатске (морфо)синтаксе говора призренско-јужноморавског типа

метохијско-косовско-сиринићког ареала”, Зборник радова са X међународног научног скупа *Српски језик – од Вука до данас* (24–25. X 2014, Крагујевац), (ур. М. Ковачевић), Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 31–39.

Павловић 1939: Миливој Павловић, *Говор Сретечке жупе*, Српски дијалектолошки зборник, VIII, 1–352.

Павловић 1970: Миливој Павловић, *Говор Јањева*, Нови Сад: Матица српска.

Реметић 1996: Слободан Реметић, *Српски призренски говор I*, Српски дијалектолошки зборник, XLVII, 333–614.

Симић 1972: Радоје Симић, *Левачки говор*, Српски дијалектолошки зборник, XIX, 1–618.

Стевановић 1950: Михајло Стевановић, *Ђаковачки говор*, Српски дијалектолошки зборник, XI, 1–152.

Радивоје Младенович

ИМЕННАЯ И ГЛАГОЛЬНАЯ ФЛЕКСИЯ В ГОВОРАХ ЮГО-ЗАПАДНОЙ ЧАСТИ КОСОВО И МЕТОХИИ

Резюме

В статье рассматриваются некоторые парадигматические отношения в именной и глагольной флексии в сербских говорах юго-западной части Косово и Метохии, сформированных на горе Шар-планина, в котловине Косово и Метохии.

Все говоры анализированных областей были захвачены процессом преобразования синтетического склонения (деклинации) в аналитическое. Сопротивляемость именной флексии анализу не обусловлено семантическим типом существительного, как ни синтаксической позицией формы. На более длительное сохранение флексии косвенных падежей влияет синкретизм падежных окончаний: а) имена существительные на *-a* лучше сохраняют флексию в ед. числе, из-за наличия синкретизма с окончанием *-e* в Ред.ч./Дед.ч./Пед.ч.; б) существительные м. р. на *-o* лучше сохраняют флексию в Дед.ч. и Пед.ч. с предлогами, не являющимися неоднозначными (серб. *по+*, *према+*/ рус. *по+*, *к+*) из-за совместного окончания *-у*.

Имена существительные с. р. типа *буре*, *јаре* знают супплетивное множественное число на *-ићи* (*бурићи*, *јарићи*). Несогласованность единственно-множественного отношения видов склонения существительных типа *јаре – јарићи* устраняется в части говора нейтрализацией и создается регулярное отношение типа *јаре – јарића*. На уровне парадигматических отношений единственно-множественного несогласованность имеет своим последствием частичную невозможность включения этих существительных в парадигму множественного числа. А именно, в говорах призренско-южноморавского типа морфологическая дифференциация имен существительных м. р. на *-o* Имн.ч. (*синови*) и ОПмн.ч. = Вмн.ч. (*синове*) была осуществлена, практически, последовательно. В парадигме множественного числа имен существительных типа *јарићи* обычно уцелеет синкретизм ОПмн.ч. и Имн.ч. (*да нараним јарићи*), непременно опираясь на синкретизм Иед.ч. и ОПед.ч. суш. ср. р. ед. ч. (*јаре – јаре*).

Выбор окончания в дательном падеже собирательных существительных *децама* (: *говедама*, *селама*) и *браћима* (*мужима*) обусловлен парадигмой единственного числа этих существительных.

В рамках глагольной флексии распространение общего окончания и в 3л. мн. ч. простых претеритов было вызвано общим окончанием в 1. л. мн. ч. и 2. л. мн. (*имасмо, имасте – дођосмо, дођосте* : *имава – дођов / имаше – дођоше*). Распространение общего окончания стало возможным благодаря полному связыванию глаголов совершенного вида с аористом, несовершенного с имперфектом.

Ключевые слова: именная и глагольная флексия, говоры юго-западной части Косово и Метохии, парадигматическое уравнивание, флексия и падежный синкретизм.